

ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРЕДМЕТУ НАГЛЯДУ (КОНТРОЛЮ) ЗА ЯКІСТЮ НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ЗАКЛАДАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

ЯЦЕНКО Федір Петрович - здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-9675-6079>

УДК 342.9

DOI 10.32782/LAW.UA.2023.3.23

У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених, розкрито загально теоретичні підходи щодо визначення понять «предмет» та «предмет контролю». Здійснено аналіз норм чинного законодавства, норми якого спрямовані на регулювання нагляду (контролю) за якістю надання освітніх послуг закладами вищої освіти зі специфічними умовами навчання. Запропоновано авторське

Ключові слова: предмет, нагляд, контроль, якість освіти, заклади вищої освіти, специфічні умови навчання.

надання освітніх послуг закладами вищої освіти зі специфічними умовами навчання, у своїх наукових працях розглядали: І.І. Бабин, І.М. Коропатнік, І.О. Кравченко, А.С. Марина, О.М. Музичук, М.Ф. Степко, Л.А. Сподін, І.М. Шоробура та багато інших. Втім, незважаючи на суттєвий теоретичний доробок, в науковій літературі відсутні комплексні наукові дослідження, присвячені характеристиці предмету нагляду (контролю) за якістю надання освітніх послуг закладами вищої освіти зі специфічними умовами навчання.

Постановка проблеми

Важливою особливістю, без розкриття якої неможливо сформуванати належну теоретичну позицію про всі аспекти функціонування будь-якої контрольної діяльності, у тому числі за якістю вищої освіти в Україні, є такий внутрішній параметр категорії, як предмет. Він також тісно пов'язаний із спрямованістю контролю, в зв'язку з чим його зміст, на перший погляд, може бути сплутаний із функціями. Але, якщо функції відповідають на питання, як реалізувати, то предмет – «на що направлено реалізацію»? А відтак, розкриття змісту предмету нагляду (контролю) за якістю надання освітніх послуг закладами вищої освіти зі специфічними умовами навчання дозволяє з'ясувати взаємозв'язок елементів в механізмі його втілення.

Стан дослідження проблеми

Окремі проблемні питання, пов'язані із здійсненням нагляду (контролю) за якістю

Мета і завдання дослідження

Мета статті полягає у тому, щоб надати характеристику предмету нагляду (контролю) за якістю надання освітніх послуг закладами вищої освіти зі специфічними умовами навчання. Задля досягнення вказаної мети необхідно вирішити наступні завдання: узагальнити наукові погляди вчених стосовно тлумачення поняття «предмет»; здійснити аналіз нормативно-правових актів в яких визначається предмет нагляду (контролю) за якістю надання освітніх послуг закладами вищої освіти зі специфічними умовами навчання.

Наукова новизна дослідження

Наукова новизна статті полягає у тому, що в ній дістала подальшого розвитку характеристика предмету нагляду (контролю) за якістю надання освітніх послуг закладами вищої освіти зі специфічними умовами навчання.

Виклад основного матеріалу

Починаючи наукове дослідження слід відзначити, що «предмет» академічним тлумачним словником української мови розглядається як: будь-яке конкретне матеріальне явище, що сприймається органами чуття; логічне поняття, що становить зміст думки, пізнання і т. ін.; те, на що спрямована пізнавальна, творча, практична діяльність кого-, чого-небудь; коло знань, що становить окрему дисципліну викладання [1, с.527]. Тобто «предмет» визначає спрямованість уваги при реалізації якоїсь діяльності. Поняття предмету контролю, керуючись трактуванням об'єкту-предмету контролю у трактуванні В.В. Новікова, повинно включати не тільки аспекти діяльності об'єкту контролю, але і стан такого об'єкту як параметр, який може становити предмет контролю, окрім діяльності, коли об'єктом контролю є певна річ [2, с.159]. Авторка концентрує увагу на зв'язку предмета та об'єкта контролю, де предмет контролю відображає сторони діяльності об'єкта.

Предметом контролю та нагляду за підприємницькою діяльністю С.О. Вінник називає перевірку дотримання чи недотримання, виконання чи невиконання підприємцями установлених чинним законодавством норм та вимог, що обумовлюють здійснення відповідного різновиду підприємницької діяльності [3, с.3].

Предметом державного фінансового контролю В.М. Прасюк вважає визначені нормами спеціального законодавства публічні фінанси (фінансові вартісні показники щодо діяльності об'єктів), які підлягають контролю у частині формування, володіння, використання та відчуження публічних фінансових ресурсів. Як об'єкти державного фінансового контролю автор визначає передбачену законодавством фактичну фінансову діяльність учасників (щодо яких здійснюються контрольні заходи суб'єктами державного фінансового контролю виконавчої влади всіх рівнів, підприємства, установи й організації) фінансових правовідносин [4, с.158].

Слід погодитися з тим, що предметом контролю виступають найрізноманітніші процеси, притаманні і характерні перевірки об'єкту [5, с.5]. Предметом державного нагляду в сфері освіти В.А. Бондаренко та Н.О. Пус-

това називають законність здійснюваної освітньої діяльності освітніми організаціями, та у передбачених законом випадках діяльності органів місцевого самоврядування (під час проведення щодо них перевірок місцевими органами виконавчої влади, що здійснюють державний нагляд і контроль у сфері освіти), місцевих органів виконавчої (при проведенні перевірок Державною службою якості освіти України), які здійснюють управління у сфері освіти. У нагляд не включається перевірка якості освіти і, отже, при його реалізації відсутнє втручання в зміст освітньої діяльності організацій [6, с.123]. Якість надання освітніх послуг являє собою окремий предмет нагляду (контролю) в сфері освіти. Предметом громадського контролю Р.В. Миронюк називає діяльність визначених об'єктів з реалізації прав і свобод громадян, задоволення їх потреб та інтересів. Процедура громадського контролю містить комплекс форм і методів його здійснення відповідно до завдань та характеру згаданих вище компонентів [7, с.28]. Р.В. Миронюк вказує на те, що спрямованість контролю визначає форми і методи його проведення.

Підсумовуючи викладені позиції авторів стосовно значення предмету контролю, слід зазначити, що предметом є, та одночасно визнається: і діяльність контролюючих суб'єктів; і певні відносини, які складаються під час її реалізації; і коло визначених законодавством сфер діяльності підконтрольних об'єктів. При цьому саме предмет визначає форми і методи, які використовує суб'єкт нагляду (контролю) при впровадженні своєї діяльності.

В.О. Невадовський визначає предмет контролю за якістю вищої освіти в Україні як діяльність закладів вищої освіти, а також інших уповноважених суб'єктів щодо дотримання законодавчо визначених стандартів, ліцензійних вимог та державної політики в сфері вищої освіти. Тобто предметом контролю є весь комплекс управлінсько-організаційної діяльності в галузі вищої освіти, який направлено на підтримку належного рівня якості як освітніх послуг, так і будь-яких процесів, направлених на забезпечення їх якості [8, с.91]. Предмет контролю за якістю вищої освіти фактично становить той перелік аспектів, на які спрямовано процес функціонування

контролю. Саме за допомогою цього переліку встановлюється обсяг контрольної діяльності, необхідної для реалізації всіх поставлених перед нею цілей. Таким чином, можна зробити висновок, що на сучасному етапі межі такого контролю виражено у сформованих та визначених відповідно до предмету контролю: 1) юридичних інститутах та механізмах контрольної діяльності, направленої на забезпечення дотримання вимог та стандартів якості вищої освіти; 2) широті повноважень суб'єктного складу контролю за якістю вищої освіти в Україні; 3) визначених та сформованих на основі законодавства адміністративних та інших формах та методах контролю за якістю вищої освіти [9, с.120-121]. Погоджуючись з автором, доцільно зазначити, що предметом нагляду (контролю) за якістю надання освітніх послуг закладами вищої освіти зі специфічними умовами навчання, в загальному розумінні, можна назвати різні аспекти діяльності таких закладів з точки зору відповідності вимогам чинного законодавства, встановленим критеріям якості, стандартам вищої освіти та іншим факторам, які нормативно визначають критерії такої якості.

Зокрема предметом розглядуваного нагляду (контролю) можуть бути вимоги щодо кадрового складу відповідних закладів вищої освіти. Так, здобувач ліцензії (ліцензіат) повинен бути забезпечений науково-педагогічними (педагогічними) та/або науковими працівниками, необхідними для реалізації освітніх компонентів, передбачених освітньою (освітніми) програмою (програмами) на відповідному рівні вищої освіти. Частка науково-педагогічних (педагогічних) та/або наукових працівників, які мають науковий ступінь та/або вчене звання та працюють у здобувача ліцензії (ліцензіата) за основним місцем роботи, повинна становити не менше 50 відсотків на відповідному рівні вищої освіти або за освітньою програмою, що передбачає присвоєння професійної кваліфікації з професій, для яких запроваджено додаткове регулювання, на відповідному рівні вищої освіти, з них осіб, які мають науковий ступінь доктора наук та/або вчене звання професора, повинна становити: для другого (магістерського) рівня вищої освіти - не менше 10 відсотків; для третього (освітньо-наукового/освітньо-творчого) рівня

вищої освіти – не менше двох докторів наук (для освітньо-творчих програм замість доктора наук може враховуватися доктор мистецтва) для здійснення керівництва науковою складовою кожної освітньо-наукової/освітньо-творчої програми. Склад науково-педагогічних, педагогічних та наукових працівників, які мають освітню та/або професійну кваліфікацію, відповідну освітній програмі, повинен бути не менш як три особи, які мають науковий ступінь та/або вчене звання та працюють у закладі освіти за основним місцем роботи [10].

Предметом нагляду (контролю) може бути відповідність освітніх програм нормативно визначеним критеріям. Освітні програми являють собою єдиний комплекс освітніх компонентів (предметів вивчення, дисциплін, індивідуальних завдань, контрольних заходів тощо), спланованих і організованих для досягнення визначених результатів навчання [11]. До критеріїв, які визначають їх відповідність стандарту вищої освіти, спроможності виконання вимог стандарту відносяться проектування та цілі освітньої програми; структура та зміст освітньої програми; доступ до освітньої програми та визнання результатів навчання; навчання і викладання за освітньою програмою; контрольні заходи, оцінювання здобувачів вищої освіти та академічна доброчесність; людські ресурси; освітнє середовище та матеріальні ресурси; внутрішнє забезпечення якості освітньої програми; прозорість та публічність; навчання через дослідження [12].

До предмета відносять й відповідність освітнього й освітньо-кваліфікаційного рівня освітній діяльності закладу вищої освіти. З цієї метою Державна акредитаційна комісія здійснює систематичні перевірки. Дотримання закладами вищої освіти державних і галузевих стандартів, які формулюють перелік кваліфікацій щодо освітньо-кваліфікаційних рівнів, охоплює перелік назв кваліфікацій, що обумовлюються через професійні назви робіт, які мають виконувати фахівці певного освітньо-кваліфікаційного рівня на первинних посадах. Перелік напрямів та спеціальностей, за якими виконується підготовка фахівців у закладах вищої освіти за певними освітньо-кваліфікаційними рівнями; перелік назв напрямів, що формують суміжний зміст вищої освіти

ти і професійної підготовки, та перелік назв спеціальностей, який формують неповторювані узагальнені об'єкти діяльності або виробничі функції та предмети діяльності, контроль щодо вимог до професійної підготовки фахівців з урахуванням суспільного поділу праці, перелік кваліфікацій за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями, вимоги до освітніх та освітньо-кваліфікаційних рівнів вищої освіти затверджуються Кабінетом Міністрів України за поданням спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади в галузі освіти і науки, погодженим зі спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі праці та соціальної політики тощо [13, с.24-25].

Відкритість інформації про заклад вищої освіти зі специфічними умовами навчання також є окремим предметом нагляду (контролю). Як зазначають в літературі, питання відкритості інформації закладів вищої освіти залишається доволі проблемним, що підтверджено не лише дослідженнями, а й спробою їх верифікувати за допомогою веб-сторінок. Інформація про заклад має відповідати стандартам управління інформацією та публічній інформації. До першого стандарту (управління інформацією) належать: впровадження інформаційних систем управління навчальним процесом в університетах; формування системних підходів до збору та аналізу інформації в університетах; циклічний аудит управлінського менеджменту зовнішніми структурами. Що ж до стандарту з публічної інформації, то з огляду на досвід аналізу веб-сторінок вітчизняних закладів вищої освіти варто враховувати обов'язкову наявність повного інформаційного пакету на веб-сторінках; подання інформації повинно орієнтуватися не на формальні вимоги та переліки, а затребуваність стейкхолдерів; максимальне висвітлення діяльності університетів на веб-ресурсах. При цьому важливо також не перетворити веб-ресурси винятково на стрічку новин [14, с.22].

Специфіка предмету проведення заходів з нагляду (контролю) за якістю надання освітніх послуг закладами вищої освіти зі специфічними умовами навчання полягає у подвійному правовому регулюванні діяльності цих закладів як вимогами, що стосуються всіх закладів

вищої освіти, так і відомчими актами МВС. В.І. Бойко відмічає, що сьогодні діяльність суб'єктів з проведення перевірок як основної форми контролю органів системи МВС здійснюється за рішенням Міністра внутрішніх справ України та державного секретаря МВС відповідно до покладених на них завдань або особами, які виконують їх обов'язки, через структурні підрозділи апарату МВС. До повноважень яких віднесено функції здійснення перевірки як основної форми контролю за напрямками діяльності відповідних структурних підрозділів [15, с.204].

Слід підкреслити, що актуальними на сьогодні залишаються питання розробки загальнонаціональних стандартів підготовки кадрів для Національної поліції, що мають встановити єдині вимоги до обсягу навчального навантаження, змісту навчання, компетентностей майбутнього фахівця, результатів навчання тощо за кожним рівнем підготовки [16, с. 56]. Такі стандарти мають визначати специфіку предмету нагляду (контролю) саме за якістю надання освітніх послуг закладами вищої освіти зі специфічними умовами навчання.

Висновок

Таким чином, проведене наукове дослідження дає змогу зробити висновок про те, що специфіка предмету нагляду (контролю) за якістю надання освітніх послуг закладами вищої освіти зі специфічними умовами навчання обумовлюється наступними чинниками:

- по-перше, визначається нормами чинного законодавства та в його межах управлінськими рішеннями суб'єктів уповноважених на прийняття рішення про здійснення контрольно-наглядової діяльності;

- по-друге, являє собою коло напрямків освітньої діяльності названих ЗВО, які оцінюються з точки зору відповідності вимогам чинного законодавства, встановленим критеріям якості, стандартам вищої освіти та іншим факторам, які нормативно визначають критерії такої якості;

- по-третє, до предмету можна віднести: відповідність закладу вищої освіти зі специфічними умовами навчання ліцензійним та акредитаційним вимогам: кадровим, матеріально-технічним, навчально-методичним, інформаційним;

- по-четверте, предмет обумовлює вибір форм і методів здійснення нагляду (контролю). Зокрема, якість оволодіння знаннями, вміннями, навичками здобувачами вищої освіти виявляється у формі проведення контролю, наприклад, контрольних робіт, тестових завдань та ін.;

- по-п'яте, предмет нагляду (контролю) впливає й на межі його здійснення, оскільки саме ним обумовлюється його спрямованість і, відповідно, коло відповідальних за його реалізацію суб'єктів.

Також у підсумку варто відзначити, що специфіка предмету нагляду (контролю) за якістю надання освітніх послуг закладами вищої освіти зі специфічними умовами навчання полягає у розширеному колі питань, які входять до його предмету. Додаткові питання, що входять до предмету нагляду (контролю), визначаються: спрямуванням нагляду (контролю) щодо додержання спеціальних вимог, обумовлених подвійним підпорядкуванням таких ЗВО; необхідністю забезпечення якості навчання як за відповідними освітньо-кваліфікаційними програмами, так і за формуванням здобувачів освіти як осіб, що склали присягу, взяли на себе визначені законодавством зобов'язання щодо проходження служби.

Література

1. Словник української мови : [в 11 т.] / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні ; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. - Київ : Наук. думка, 1970 - 1980. Т. 7 : Поїхати-Приробляти . 1976. 723 с.
2. Дубинський О.Ю. Об'єкт та предмет відомчого контролю в органах внутрішніх справ України. Науковий вісник Ужгородського університету. Вип. 18. 2012. С. 156-160
3. Віннік С. О. Адміністративно-правові засади здійснення контролю та нагляду за підприємницькою діяльністю. Дис канд юрид наук. 12.00.07. Суми. 2020. 213 с.
4. Прасюк В.М. Предмет та об'єкти державного фінансового контролю. Науковий вісник публічного та приватного права. Вип. 4. Т. 2. 2019. С. 158-163
5. Менеджмент: навчальний посібник. У 2 т. Т. 1. Загальний менеджмент / рук. авт. кол. С.Ф. Поважний. – 3-тє вид., перероб. та доп. Донецьк: ДонДУУ, 2012. 331 с.

6. Бондаренко В. А., Пустова Н. О. Основні функції державного нагляду та контролю у сфері освіти в Україні. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. № 3. 2018. С. 119-128

7. Миронюк Р.В. Громадський контроль за діяльністю поліції: монограф. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2020. 134 с.

8. Невадовський В. О. Предмет та межі контролю за якістю вищої освіти в Україні. Європейські перспективи. 2018. № 4. С. 88–92.

9. Невадовський В. О. Адміністративно-правові засади здійснення контролю за якістю вищої освіти в Україні. Дис докт юрид наук. 12.00.07. Суми. 2021. 403 с.

10. Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності. Постанова Кабінету міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187. Офіційний вісник України. 2016. № 7. Ст. 345

11. Про освіту. Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради. 2017. № 38-39. ст.380

12. Положення про акредитацію освітніх програм. Наказ Міністерства освіти і науки України від 11 липня 2019 року № 977. URL: <https://sqe.gov.ua/pro-akreditaciyu-osvitno-profesiyni/>

13. Авдєєв О. О. Характеристика окремих видів контролю за діяльністю закладів вищої освіти України. Право і безпека. № 4 (83). 2021. С. 20-27

14. Система забезпечення якості освіти в Україні: розвиток на засадах європейських стандартів та рекомендацій : посібник / В. Кухарський, О. Осередчук, М. Мазуркевич та ін. ; за ред. В. Кухарського, О. Осередчук. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 248 с.

15. Бойко І.В. Окремі аспекти діяльності суб'єктів з проведення перевірок як основної форми контролю органів системи МВС України. Юридичний науковий електронний журнал. №. 5. 2023. С. 203-208

16. Гусаров С. М. Підготовка кадрів для Національної поліції України як складова державної політики у сфері вищої освіти України. Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану : зб. наук. пр. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. тактич. та спец. фіз. підготовки ф-ту № 3, Наук. парк «Наука та безпека». Харків : ХНУВС, 2022. 440 с. С. 54-56

АНОТАЦІЯ

Акцентовано увагу на тому, що специфіка предмету нагляду (контролю) за якістю надання освітніх послуг закладами вищої освіти зі специфічними умовами навчання обумовлюється наступними чинниками: по-перше, визначається нормами чинного законодавства та в його межах управлінськими рішеннями суб'єктів уповноважених на прийняття рішення про здійснення контрольно-наглядової діяльності; по-друге, являє собою коло напрямків освітньої діяльності названих ЗВО, які оцінюються з точки зору відповідності вимогам чинного законодавства, встановленим критеріям якості, стандартам вищої освіти та іншим факторам, які нормативно визначають критерії такої якості; по-третє, до предмету можна віднести: відповідність закладу вищої освіти зі специфічними умовами навчання ліцензійним та акредитаційним вимогам: кадровим, матеріально-технічним, навчально-методичним, інформаційним; по-четверте, предмет обумовлює вибір форм і методів здійснення нагляду (контролю); по-п'яте, предмет нагляду (контролю) впливає й на межі його здійснення, оскільки саме ним обумовлюється його спрямованість і, відповідно, коло відповідальних за його реалізацію суб'єктів.

Відзначено, що специфіка предмету нагляду (контролю) за якістю надання освітніх послуг закладами вищої освіти зі специфічними умовами навчання полягає у розширеному колі питань, які входять до його предмету. Додаткові питання, що входять до предмету нагляду (контролю), визначаються: спрямуванням нагляду (контролю) щодо додержання спеціальних вимог, обумовлених подвійним підпорядкуванням таких ЗВО; необхідністю забезпечення якості навчання як за відповідними освітньо-кваліфікаційними програмами, так і за формуванням здобувачів освіти як осіб, що склали присягу, взяли на себе визначені законодавством зобов'язання щодо проходження служби.

Ключові слова: предмет, нагляд, контроль, якість освіти, заклади вищої освіти, специфічні умови навчання.

SUMMARY

Attention is focused on the fact that the specificity of the subject of supervision (control) over the quality of the provision of educational services by institutions of higher education with specific conditions of study is conditioned by the following factors: first, it is determined by the norms of current legislation and within its limits by management decisions of subjects authorized to make decisions about implementation of control and supervision activities; secondly, it represents a range of areas of educational activity of the named higher education institutions, which are evaluated from the point of view of compliance with the requirements of current legislation, established quality criteria, standards of higher education and other factors that normatively determine the criteria of such quality; thirdly, the following can be attributed to the subject: compliance of the higher education institution with the specific conditions of study with licensing and accreditation requirements: personnel, material and technical, educational and methodological, informational; fourthly, the subject determines the choice of forms and methods of supervision (control); fifthly, the subject of supervision (control) also affects the limits of its implementation, since it determines its orientation and, accordingly, the circle of subjects responsible for its implementation.

It was noted that the specificity of the subject of supervision (control) over the quality of provision of educational services by institutions of higher education with specific learning conditions lies in the expanded range of issues included in its subject. Additional issues included in the subject of supervision (control) are determined by: direction of supervision (control) regarding compliance with special requirements due to the dual subordination of such higher education institutions; the need to ensure the quality of education both in the relevant educational and qualification programs and in the formation of education seekers as persons who have taken an oath, have taken on themselves the obligations defined by law regarding the completion of service.

Keywords: subject, supervision, control, quality of education, institutions of higher education, specific conditions of study.